

Б. Андрушків

д-р екон. наук,

Н. Кирич

д-р екон. наук,

Л. Мельник

канд. екон. наук,

О. Погайдак

канд. екон. наук

*Тернопільський національний технічний
університет імені Івана Пулюя*

РОЛЬ ОСВІТИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПІДХОДІВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ У ПОСТКОНФЛІКТНИЙ ПЕРІОД

Постановка проблеми. В час активних суспільних трансформацій викликаних конфліктною ситуацією на Сході, логічно було б чути зважену думку авторитетних учених про ефективність реформ у освітньо-науковій сфері, місце і роль у ній вищих навчальних закладів, які, незважаючи на передислокацію окремих з них, галузеве перепідпорядкування, функціонують і розвиваються.

Тим часом відсутність належного фінансування як з боку держави, так і з боку окремих галузей і підприємств, призвела до зменшення чисельності наукових співробітників власне в природоохоронній царині, погіршення матеріально-технічної бази досліджень. Учені не мають можливості працювати над удосконаленням дослідницького інструментарію, розв'язанням цих актуальних для національної економіки й суспільства проблем. Знизився престиж наукової праці, відбувається нехтування природоохоронними проблемами сталого розвитку.

Чи за таких обставин вони є провідниками і рупором усього нового? Якими засобами вони здійснюють підготовку новітніх бакалаврів, спеціалістів, магістрів? Як вона співвідноситься з обміном прогресивним Європейським досвідом? Як і в яких умовах працює професорсько-викладацький склад такого закладу? Чи повною мірою реалізована їх роль в організації використання Європейських підходів до забезпечення сталого розвитку економіки?

У всі часи, в усіх державах, особливо тих, що вивільнились з-під імперської опіки, наука була і залишається візиром, помічником і радником влади у пошуку ефективних шляхів сталого розвитку національної економіки. Такі заклади (кожен у своїй сфері), справді, повинні бути не лише реалізатором, а і проектозаконодавцем, імпульсатором нових ідей, їх провідником від теоретичних розробок до практичного їх впровадження. Науковець на виробництві повинен бути бажаним гостем, а не прохачем довідки про впровадження результатів дослідження, як це інколи має місце у науковій практиці. Його повинні поважати як носія правдивих знань про процеси, явища і події у

нашому суспільному житті. Власне ці та інші обставини обумовлюють актуальність та своєчасність даної статті.

Аналіз публікацій за темою дослідження. Основні питання теорії і практики використання Європейських підходів до забезпечення сталого розвитку економіки опосередковано висвітлено у працях зарубіжних науковців: Д. Бауерсокса, Д. Вордлоу, Г. Зоммерера, М. Крістофера, О. Моргенштерна, Р. Патори, Д. Уотерса П. Друкера, М. Калецькі, Г. Менша, Б. Санто, Р. Солоу, Б. Твісса, Р. Фатхудинова, Р. Харрода, В. Хартмана, Й. Шумпетера та ін.

Проблеми формування і використання інноваційних систем в управлінні науково-освітньою сферою в умовах трансформаційної економічної системи досліджені у працях російських дослідників М. Залманової, С. Карнаухова, Л. Міротіна, В. Сергєєва, А. Сметова, І. Тишбаєва. За останній період у цій сфері з'явилися також роботи вітчизняних науковців, у яких досліджуються сучасні проблеми в ланцюзі наука – освіта – виробництво: О. Амоші, Ю. Бажала, С. Ілляшенка, О. Лапко, Л. Нейкової, Д. Черваньова, М. Григорак, К. Ковтуна, В. Куценко, Є. Крикавського, Р. Ларіної, В. Ніколайчука, О. Новікова, М. Окландера, Б. Плоткіна, М. Постана, Н. Чухрай та інших дослідників. Необхідно зауважити, що дослідженню проблематики системності досліджень присвячено чимало наукових праць таких науковців та практиків як В. Андрущенко, Є. Бистрицький, О. Веретенникова, В. Войтов, В. Гельман, Г. Касьянов, О. Кійко, О. Локшина, А. Ніценко, О. Овчарук, Т. Фінніков, М. Хвесик, Н. Яркова. Тим часом роль галузевої ВУЗівської науки в згаданому контексті практично залишилась за полем зору згаданих науковців.

Загальновідомо, що радикальні економічні реформи є одним із шляхів виходу нашої країни з чисельних криз. У цивілізованих державах їх провідником є наука, яка торує дорогу, ставить віхи на шляху розвитку національної економіки, галузей господарського комплексу, регіонів. У цьому процесі особливе місце займають галузеві ВНЗ, окремі з яких, незважаючи на

конфліктну ситуацію в державі, успішно розвиваються, відкривають нові спеціальності, реалізують науково-дослідну тематику, ін.

Активний поступ у європейській освітній простір інституту зобов'язує укладення та реалізацію угод про наукову, освітню, культурну співпрацю з зарубіжними вищими школами.

У найскладніші роки становлення української державності вдалось забезпечити збереження професійних кадрів та одночасно наростити науково-педагогічний потенціал, вдосконалити матеріально-технічну базу та забезпечити якість практичної складової їх підготовки, в тому числі й в екологічній сфері. Їх репутація засвідчена тисячами випускників, які успішно працюють у галузях економіки України, фундація та забезпечення наскрізної неперервної ступеневої підготовки фахівців у системі «молодший спеціаліст – бакалавр – магістр», інноваційна форма надання освітніх послуг, що інтегрує фундаментальну науку, навчальний процес, виробництво та забезпечення сталого розвитку.

Як відомо, підприємницька діяльність є одним із двигунів економічного зростання держави. В Україні підприємництво завжди пробивало собі дорогу всупереч різним обставинам і режимам. При цьому визначає роль в екологічних процесах розвитку належить саме ВНЗ.

Ці та інші обставини обумовили актуальність і своєчасність дослідження теми сталого розвитку економіки, а також обумовили необхідність глибше вивчати процеси не лише розвитку, наприклад, підприємницької діяльності, а й її екологічної складової та передати досвід у цих неординарних, постконфліктних обставинах нашим студентам, прививати найкращі взірці відношення до природокористування в організації власного бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Справді, в сучасних умовах сталий розвиток національної економіки є одним із найважливіших чинників вирішення не лише екологічних, а й соціально-економічних проблем загалом.

Як показало опитування та соціологічне вивчення цієї проблематики ученими Академії економічних наук України (АЕНУ), Академії соціального управління (АСУ), поряд з різними соціальними проблемами, проявляються об'єктивні тенденції природоохоронні проблеми. Їх вирішення знаходиться у прямій залежності від ефективності функціонування суб'єктів господарювання та організації освітніх процесів у цій сфері.

На початку 2015 року, наприклад, в Тернопільській області здійснювали діяльність понад 4,6 тис. суб'єктів малого підприємництва. Кількість підприємницьких структур на 10 тис. осіб наявного населення складає 42 одиниці і зросла за останній рік на 3 одиниці, що створює відповідне екологічне навантаження на зовнішнє природне середовище.

У цілому суб'єкти малого підприємництва забезпечують близько четвертої частини бюджетних надходжень. Від їх діяльності щорічно до зведеного бюджету надходить більше 200,0 млн грн, що дозволяє в регіональному плані вирішувати не лише загальноекономічні, а й екологічні проблеми місцевого господарства [3].

Попереднє дослідження АЕНУ та АСУ ролі освіти та науки в організації використання Європей-

ських підходів до забезпечення сталого розвитку економіки, використанні взаємозв'язків й взаємовідносини у ланцюзі: держава – освіта – наука – виробництво – екологія у природоохоронному контексті показало, що в силу вищезгаданих обставин, не завжди є ефективною. Зруйновані зворотній зв'язок, відсутність контакту в інноваційному ланцюзі: держава – освіта – наука – виробництво – екологія, не передбачають умов для висхідного сталого розвитку національної економіки.

Вчені Тернопільських ВНЗ, як кажуть, тримають руку на пульсі всіх підприємницьких процесів, виявляють їх вплив на екологію і багато роблять для пропаганди природоохоронної діяльності. В засобах масової інформації викладачі ВУЗів систематично друкують свої наукові роздуми, пропозиції щодо організації сталого розвитку регіональної економіки тощо.

Результати опитування показали, що у підприємницькій діяльності є необхідність законодавчого і нормативного регламентування економічної та фінансово-господарської діяльності. В свою чергу ці обставини обумовлюють необхідність відповідних адаптаційно-трансформаційних розробок, над чим ефективно нині працюють провідні учені України, в тому числі і Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя (ТНТУ). Для цього використовується відповідна матеріально-технічна база, навчально-методичне підґрунтя з організації навчального процесу та ін. Заклади йдуть у фарватері успішного використання новітніх методів навчання, інформаційних технологій, інтерактивного спілкування тощо. В Україні поки що ринок інновацій не сформовано, про те тут вже працюють над цією проблемою, ввівши довільний навчальний курс та підготувавши навчальні посібники: «Прикладні аспекти ринку інновацій в Україні», «Екологічний менеджмент: еколого-економічні засади раціонального природокористування». Ця робота потрібна для професійного, грамотного і цивілізованого входження у Європейське ринкове середовище, у якому надзвичайно важливою є природоохоронна компонента, яка суттєво піднімає у таких обставинах конкурентоспроможність господарюючих суб'єктів.

Як відомо, за кордоном дослідницькі університети у вирішенні природоохоронних проблем ефективно використовують зв'язки з промисловістю. Так, наприклад, Массачусетський технологічний інститут має зв'язки майже з 300 корпораціями. Суттєвою особливістю формування професорсько-викладацького складу кращих американських університетів є ротація кадрів, що охоплює сфери освіти, науки та бізнесу. Дослідницькі університети стали рівноправними партнерами бізнесу в інтеграції науки, освіти, виробництва, екології. Інколи вони самі виконують роль провідного інтегратора у регіонах [9].

Очевидним є те, що в Україні основними проблемами розвитку науки є відсутність цілісної природоохоронної інфраструктури, мізерне фінансування науково-дослідної діяльності, практично відсутня винагорода за цікаві, вдалі і конструктивні рішення, пропозиції та винаходи у цій сфері.

Сьогодні для України досить важливою є проблема зацікавленості в активізації природоохоронної діяльності, у виході вже наявних наукових розробок у цій сфері на ринок у реальний сектор економіки. Тому головне, що необхідно зробити сьогодні, це актуалізу-

вати потужний потенціал розвитку, який сконцентрований у науці, створити економічну систему, запрограмовану на впровадження природоохоронних заходів та впровадження новітніх технологій у виробництво на найближчих 5-10 років.

Безумовно важливим є застосування системи стимулів наукової природоохоронної діяльності, яка створюватиме умови для різкого підвищення активності й ефективності діяльності вчених та інноваторів, адже обсяги таких непрямих методів підтримки прямо залежать від результативності їх наукових та інноваційних досліджень у цій сфері, що є надзвичайно актуальним для нашої держави. Справді за даними міжнародних інституцій з вивчення рейтингів у сфері інноваційно-підприємницької діяльності, Україна займає 176 місце за можливостями організації власної справи та бізнесу [6].

Покликання навчальних закладів активно сприяти не лише підготовці високоякісних кадрів, а й удосконаленню господарських механізмів, розробці законодавчої і нормативної бази у сфері природоохоронної діяльності з тим, щоб в найкоротші терміни цей розрив довести до рівня цивілізованих Європейських держав. Доцільність такого кроку виправдовують швидкі темпи розвитку підприємництва і нестача власне сучасних проєвропейських спеціалістів у природоохоронній сфері, які могли б ефективно керувати підприємствами, організовувати якісне виробництво в ринкових умовах, розвивати бізнес, ринкову інфраструктуру, не наносячи шкоди навколишньому природному середовищу.

Основне завдання освітян на даному етапі – підготовка фахівців для управління підприємствами й організаціями різних форм власності в ринковій економіці, надання допомоги в організації підприємницької діяльності тощо. Звичайно ж, що програми курсів для студентів необхідно формувати з найактуальніших дисциплін відповідно до вимог часу. Наприклад, у ТНТУ студентський контингент формується з абітурієнтів з населених пунктів багатьох регіонів України. Заняття проводять високопрофесійні фахівці з науковими ступенями доктора і кандидата наук та досвідом роботи в бізнесових структурах. Базою практики слугують провідні підприємства області, інших регіонів України. Станом на початок 2015 року суб'єкти господарювання за участі вчених ВНЗ дано тисячі консультацій з природоохоронної тематики, надано допомогу в оформленні документів дозвільного характеру тощо.

Враховуючи виключні підприємницько-рекреаційні можливості Тернопільського регіону (найбільше число пам'яток культури та мистецтва в Україні, наявність мінеральної води типу «Нафтуса» та «Моршинська», лікувальних грязей тощо), у співпраці з зацікавленими управліннями і службами облдержадміністрацій, органів місцевого самоврядування, туристичними формуваннями всеукраїнського значення підготовлено Міжнародну науково-практичну конференцію з цієї проблематики та видано фундаментальну книгу: «Туризм України: організаційно-економічні механізми становлення».

Не другорядну роль у пропагандистських процесах природоохоронної діяльності відіграє використання у навчанні сучасних мультимедійних засобів. Про те, пропаганда можливостей та засвоєння матеріалу відбувається ефективніше коли є ієрархічність в

освоєнні знань. Власне з цих міркувань, у ТНТУ створено самодіяльний музей, який демонструє позитивні та негативні взірці організації цієї роботи на живих прикладах господарської діяльності. Потрібно сказати, що на минулому досвіді можна багато чого навчитись. Як відомо, музей – це не лише заклад, у якому повинна зберігатися пам'ять про минуле. Це засіб наочного його відтворення, це можливість побачити його позитивні і негативні прояви, моменти і сторони.

Отже, в нинішніх умовах науково-технічного прогресу національна економіка не може розвиватися без комплексного використання належних еколого-економічних знань, адже підприємництво і бізнес, ефективне використання механізмів їх функціонування створюють сприятливий ґрунт для його не лише безпечного, а і природоохоронного розвитку.

Висновок. Узагальнення результатів дослідження проблеми сталого розвитку з теоретичних та практичних позицій, визначенні ролі освіти та науки в організації використання Європейських підходів до реалізації природоохоронної компоненти дало можливість виробити наступні висновки і рекомендації:

1. Теоретико-методологічні основи організації природоохоронної діяльності в умовах Європейської трансформації національної економіки свідчить про необхідність системного удосконалення підходів до організації ієрархічно сталого розвитку як загалом у державі, так і в галузях та регіонах зокрема.

2. Реформування вітчизняної сфери природоохоронної діяльності підтверджує правомірність та доцільність застосування в Україні Європейського досвіду у цій сфері діяльності, що може бути досягнуто із найвищим економічним ефектом при умові використання в освітніх процесах інноваційного ланцюга: держава – освіта – наука – виробництво – екологія.

3. Рекомендувати регіональним органам державного управління повсякчас сприяти пріоритетному розвитку та впровадженню досягнень науки і техніки, НТП у рамках реалізації Програми сталого розвитку на період 2015-2020 рр.

4. Впровадження економічних механізмів зацікавленості розвитку природоохоронної діяльності повинні вирішуватися комплексно, виходячи зі специфічних особливостей екологічного розвитку як галузі, так і регіону зокрема.

5. Орієнтувати державну політику на сприяння розвитку природоохоронної діяльності у контексті вступу України до Європейського Союзу, що не лише збільшить інвестиційну привабливість інноваційних проєктів, а й неминуче мультиплікативно збільшить ВВП та допоможе економіці країни у стислі терміни вийти із кризового стану та стати на дорогу сталого розвитку.

6. Розвиток ринкових відносин в Україні на сучасному етапі створює реальні передумови для набуття міжнародного досвіду природоохоронної діяльності формування оптимальної функціонально-організаційної структури, яка враховувала б Європейські екологічні вимоги.

7. Установам, підприємствам та організаціям, що безпосередньо здійснюють управління природоохоронною діяльністю, перейти від прямого адміністрування до економічного впливу на цей процес.

8. Подальша трансформація природоохоронних процесів у руках держави дозволить перевести їх уп-

равління на якісно нову основу – «електронну систему» – та здійснить на світових ринках ефективну промоцію регіональному продукту завдяки мережі Інтернет.

Втілення в життя усіх означених рекомендацій, стратегій та програм багато в чому залежить від ініціативи, професіоналізму працівників державної служби та органів місцевого самоврядування, науковців та практиків. Запропоновані у дослідженні економічні ідеї, інструментарій та механізми становлення природоохоронної діяльності в умовах суб'єктів господарювання та шляхи удосконалення методології та організації освітнього процесу, створюють необхідні передумови для ефективного господарювання як на загальнодержавному рівні, так і на рівні регіонів, і галузевих суб'єктів господарювання.

Вважаємо, що така ініціатива підніме статус не лише природоохоронної діяльності загалом, але й дозволить визначити її як пріоритет та посилить роль у розвитку нашого молодого суспільства.

Список використаних джерел

1. Андрушків Б.М. Основи менеджменту: методологічні положення та прикладні механізми: Підручник для студентів та викладачів економічних спеціальностей вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, системи підвищення кваліфікації / Б.М. Андрушків, О.Є. Кузьмін. – Тернопіль: Лілея, 1997. – 292 с.
2. Андрушків Б. М. Прикладні аспекти ринку інновацій: навч. посібник / Б.М. Андрушків, Л. М. Мельник. – Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2015. – 108 с.
3. Андрушків Б. Маргіналізація і глобальні небезпеки економіки / Б. Андрушків, І. Романська // Матеріали тези 15-ої наукової конференції Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, 14-15 грудня 2011 р. – Тернопіль: ТНТУ, 2011. – С. 247.
4. Андрущенко В. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики / В. Андрущенко, В. Войтов О. Локшина та ін. – К.: «К.І.С.», 2003. – 296 с.
5. Бажал А. Статистика [Електронний ресурс] / А. Бажал // «Дзеркало тижня». – №49. – 30 грудня 2010 р. – Режим доступу: <http://dt.ua/ARCHIVE/statistika-61800.html>.
6. Гельман В. М. Фінансове забезпечення вищої освіти в Україні [Електронний ресурс] / В. М. Гельман. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/345365.html>.
7. Делягин М. Информационная революция, глобализация и кризис мировой экономики / М. Делягин // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – №1. – С. 18–23.
8. Кирич Н.Б. Екологічний менеджмент: еколого-економічні засади раціонального природокористування : навч. посібник / Кирич Н.Б., Кінаш І.А., Погайдак О.Б. – Тернопіль : Терно-граф , 2011 – 268 с.
9. Кійко О. Проблеми вищої технічної освіти в Україні [Електронний ресурс] / О. Кійко. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/articles/135.html>.
10. Кількість вищих навчальних закладів в Україні в 2010 р. скоротилося в порівнянні з 2009 р. на 1% – з 861 до 854 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://euroosvita.net/?category=1&id=952>.
11. Мельник Л. Екологічний імператив забезпечення економічної безпеки в контексті сталого розвитку суспільства / Л. Мельник, Л. Малюта, О. Погайдак // Галицький економічний вісник. – Тернопіль : ТНТУ, 2014. – Т 44. – № 1. – С. 21-29.
12. Ніценко А.О. Оптимізація управління освітою у вищих навчальних закладах із застосуванням інформаційних технологій [Електронний ресурс] / А.О. Ніценко. – Режим доступу: <http://www.library.uira.kharkov.ua/>.
13. Повний регіональний господарський розрахунок – шлях підвищення ефективності територіальної одиниці, забезпечення її сталого розвитку: колективна монографія / [Андрушків Б.М., Кирич Н.Б., Мельник Л.М., Погайдак О.Б. та ін.]; За ред. Б.М. Андрушківа. – Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф» , 2014. – 680 с.
14. Рейтинг вищих навчальних закладів України за показниками наукометричної бази даних Scopus станом на 30.09.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/rating/ratings_uni/index.html.
15. Фінніков Т. Загальний огляд системи вищої освіти України [Електронний ресурс]/ Т. Фінніков. – Режим доступу: www.irf.ua/.../programs_edu_ep_333_ua_h.
16. Яркова Н.І. Проблеми державного фінансування вищої освіти в Україні [Електронний ресурс] / Н.І. Яркова, О.В. Веретенникова, А.В. Бондаренко. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics/57511.doc.htm.

В. П. Антонюк

д-р екон. наук

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ

ПРОБЛЕМА БІДНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Бідність є соціально-економічним явищем, яке присутнє в будь-якому суспільстві, однак масштаби та чинники бідності в різних країнах суттєво відрізняються. У світі проживає мільярд найбідніших громадян, які проживають на доходи, менші від 1,25 доларів США на день – межа крайньої

бідності за визначенням ООН. Світовий Банк використовує показник межі бідності, встановлений на рівні 4 доларів США на людину в день для країн Центральної та Східної Європи і колишнього СРСР, для промислово розвинених країн використовується межа бідності 14 доларів в день на людину. Найбільше бід-